НАЦИОНАЛЕН ИНСТИТУТ ЗА НЕДВИЖИМО КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО

ТЕРИТОРИАЛНА ПРОГРАМА

2022 г.

Населени места

Териториалната програма на НИНКН за 2022 е осъществена в периода октомври-декември 2022 г. на територията на пет населени места:

- с. Свежен (община Брезово), област Пловдив
- гр. Баня (община Карлово), област Пловдив
- с. Скорците (община Трявна), област Габрово
- гр. Несебър, община Несебър, област Бургас
- гр. Пловдив, община Пловдив, област Пловдив

гр. Несебър

Изборът на териториите за програмата е базиран на анализ на общата им културно-историческа стойност,

наличие на данни за обекти във висок риск,

концентрация на обекти от недвижимото културно наследство и на обекти с потенциал и ценни качества,

отразяване на различните казуси, състояние, социални и демографски фактори.

с. Скорците

НАЦИОНАЛЕН ИНСТИТУТ ЗА НЕДВИЖИМО КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО

С Териториалната програма бяха допълнени и уплътнени историята и данните за селищата, за факторите, процесите и личностите, създали градоустройствената жизнена среда и културата на хората в тях.

Нейната цел е да помогне на местните власти и общество да вземат информирани решения за развитието на общината и да откриват нови възможности за икономика с висока добавена културна стойност.

гр. Пловдив

Конкретните задачи на обходите на населените места са:

- Установяване и отразяване на състоянието на НКЦ, включително разрушени и в аварийно състояние
- Издирване на обекти с признаци и потенциал на НКЦ
- Определяне на зони за бъдещо допълнително изучаване според състоянието и качества на обектите
- Идентифициране на обектите в риск и привличане на вниманието на отговорните институции към тях

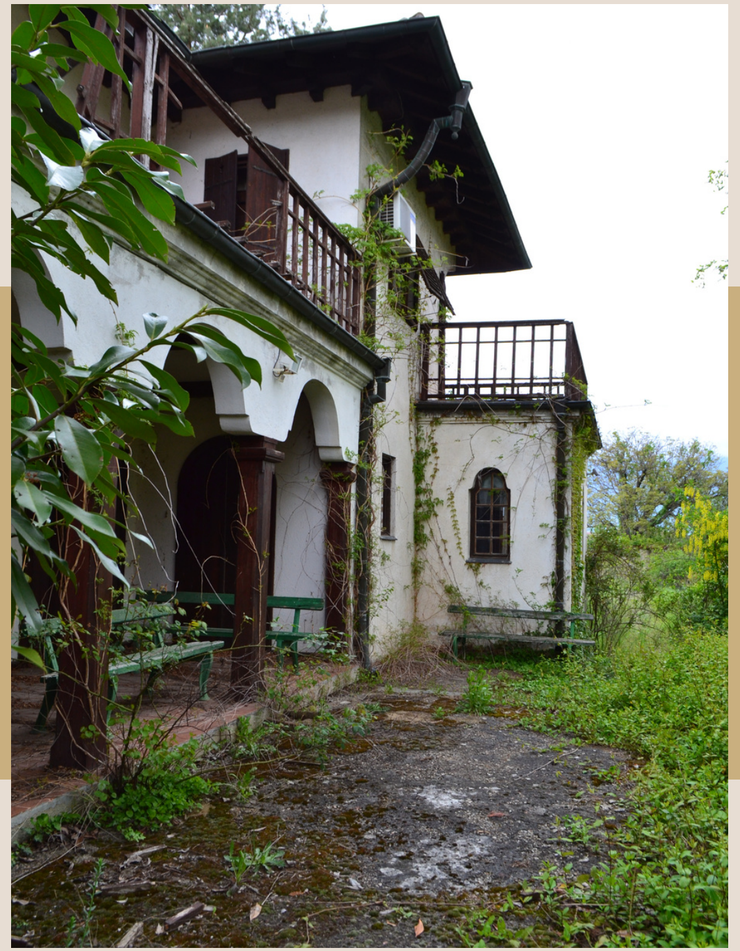

гр. Баня

Констатации

- Организирането на цялостно проучване на конкретно населено място от експертни екипи с ясно разпределени задачи и цели е по-ефективно в сравнение с проучванията на отделни обекти. Анализът е основан на актуална информация за всички обекти, създава контекст на средата в населеното място, проследява тенденции.

- Непознаване на Закона за културното наследство и кои органи са отговорни за опазване на НКН.

- Липсват цялостни концепции и планове за развитие и опазване на културните ценности на територията на общините.

- Липсват информация, финансова и логистична подкрепа за собствениците и ползватели на ценни обекти.

с. Свежен

Изготвени са схеми и планове, илюстриращи констатациите на експертите и оценките за: актуалното техническо състояние; автентичността на сградите в архитектурната градска среда; характера и степента на намесите в нея; промяната на имотната и улична структура, вида и състоянието на настилките; недопустими намеси.

Изготвена е оценка на състоянието на обектите със статут на НКЦ. Изградена е GIS базирана електронна платформа със систематизираната проучена документация с цел извеждане на различни по тип информация и схеми по предварително зададени критерии.

Обща статистика

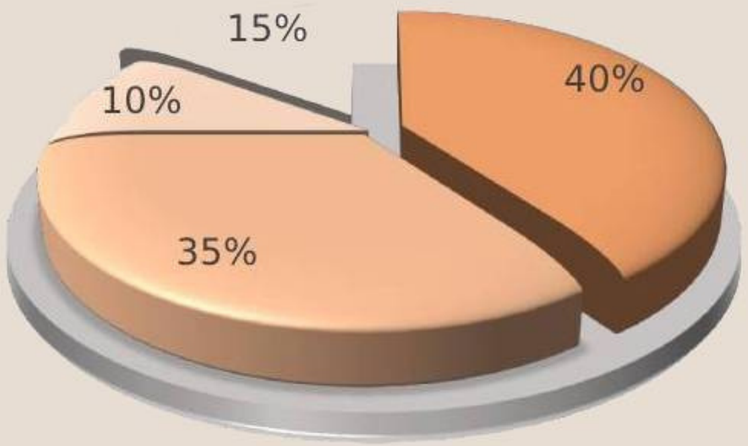

- Около **35%** от обектите със статут на НКЦ са в аварийно състояние
- Около **10%** са необратимо унищожени и малка част от тях могат да бъдат възстановени по автентични данни
- Около **40%** са в добро техническо състояние, но са констатирани намеси, нарушаващи автентичността
- Само **15%** са в добро техническо състояние със запазена автентичност

Кой взе участие

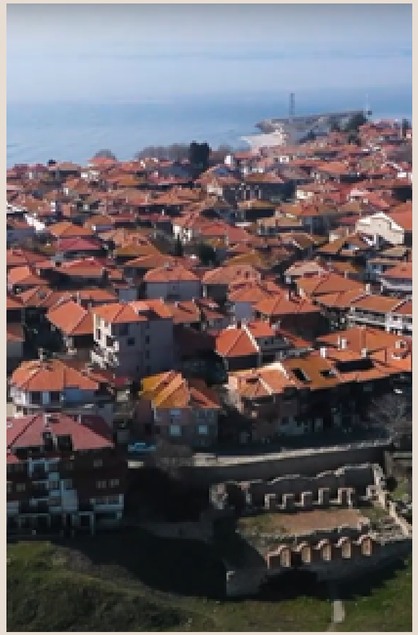

гр. Несебър

гр. Баня

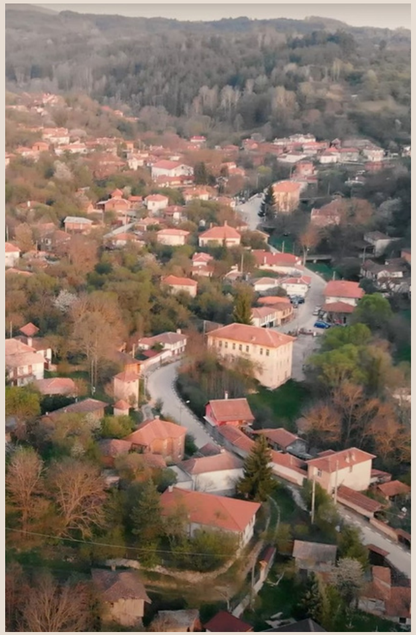

с. Свежен

с. Скорците

гр. Пловдив

Териториалната програма е осъществена от екипи, включващи ръководител и експерти от състава на НИНКН, както и квалифи;ирани външни експерти - архитекти, инженери-конструктори, археолози, историци, изкуствоведи и др. В екипите са привлечени и експерти от регионалните музеи, от неправителствени организации в сферата на опазването и пр.

с. Свежен-

архитектурно-исторически резерват

116 обекта със статут на НКЦ

Свежен

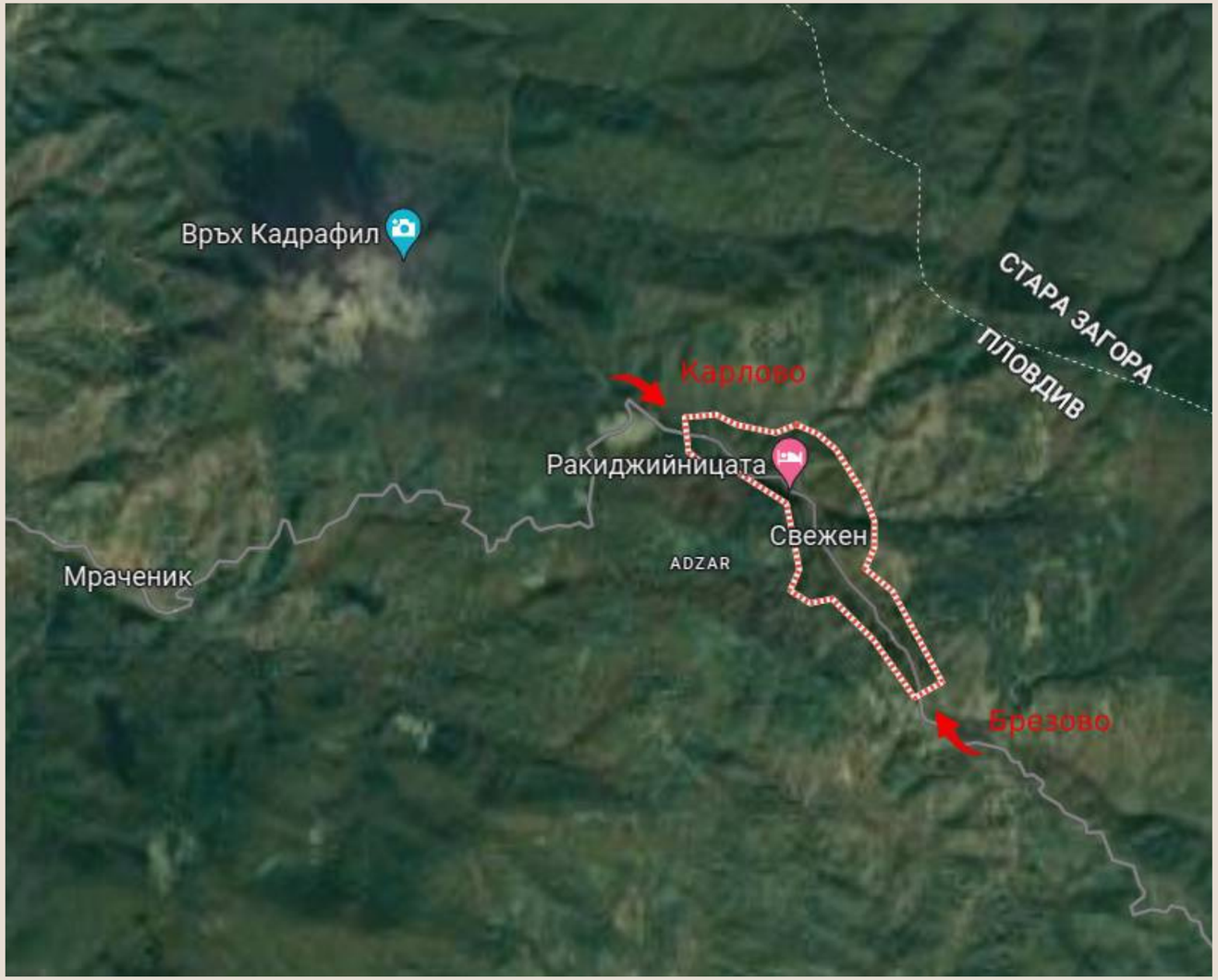

Местоположение

Село Свежен (750 м н.в.) води началото си от края на XIV в. Днес населението на това многолюдно до неотдавна село (с голяма прогимназия и ваканционни почивни лагери за пловдивските училища) е силно намаляло. Свежен е родно място на редица възрожденски граматици.

Свежен

Опорен план

Статут на обектите,
придобит през годините:

Декларационно писмо с изх. №2587/ 06.07.73 г. - Списък на декларираните архитектурно-строителни паметници от епохата на Възраждането в с. Свежен - **103 обекта**;

ДВ бр. 86/ 1986 г.- Списък на групови и единични архитектурно-строителни паметници на културата в с. Свежен - **100 обекта**, част от тях са добавени спрямо 1973 г., други не са обявени - **16 обекта** са само декларирани;

СТАРИННАТА ЧАСТ НА С. СВЕЖЕН е обявена с Разпореждане на МС № 55 от 26.11.1987 г. за архитектурно-исторически резерват (ДВ бр.96/ 1987 г.)

Свежен

Актуално състояние

През XVIII в. селото е обявено за „касаба“
с името Хаджар/ Аджар.
От 1934 г. носи името Свежен.

Аджарци били будни и предприемчиви българи. Основения им поминък бил розопроизводство, но и скотовъдство и абаджийство. Единствено в района на Аджар виреел белият гюл, продаван чак до Цариград, Анадола и Виена.

Селото е опожарено през 1877 г. по време на Руско-турската война. Голяма част от сградите, включително църквата “Св. Георги”, са разрушени. Четиринадесетте дървени къщи, останали незасегнати от пожара през 1877 г., са сред най-ранните запазени жилищни типове у нас.

Свежен

На 6 ноември 1880 г. костите на Хаджи Димитър са погребани в двора на църквата „Св. Св. Петър и Павел“.

Свежен е родното място на полковник Владимир Серафимов, командир на Пета рота от Втора дружина на Дунавския полк при обявяване на Сръбско-българската война.

Свежен влиза в българската история и с Аджарската книжовна школа от XVII в. Делото на аджарските книжовници - орнаментатори и илюстратори от XVII в. нареджа Аджар като един от най-значителните центрове на Етрополско - Средногорската книжовна и калиграфско-художествена школа - последната ярка и самобитна школа за епохата на българското средновековие.

→ Ансамбъл в най-западната част от историческото ядро на селото, който поради посоката на течение на реката е наречен „Долни край“.

*

→ Ансамбъл около старата църква „Св. Георги“, в миналото познат като „Черковната махала“, в исторически план се смята за една от най-старите територии в развитието на селището.

*

→ Централен архитектурно-исторически ансамбъл по двете главни улици и около по-новата църква „Св.Св.Петър и Павел”. Разположен е от двете страни на реката и на главния път Брезово-Карлово, познат като I Главна улица, съставен от сгради, построени около края на 19-и век и началото на 20-и век, след големия пожар през 1877 г.

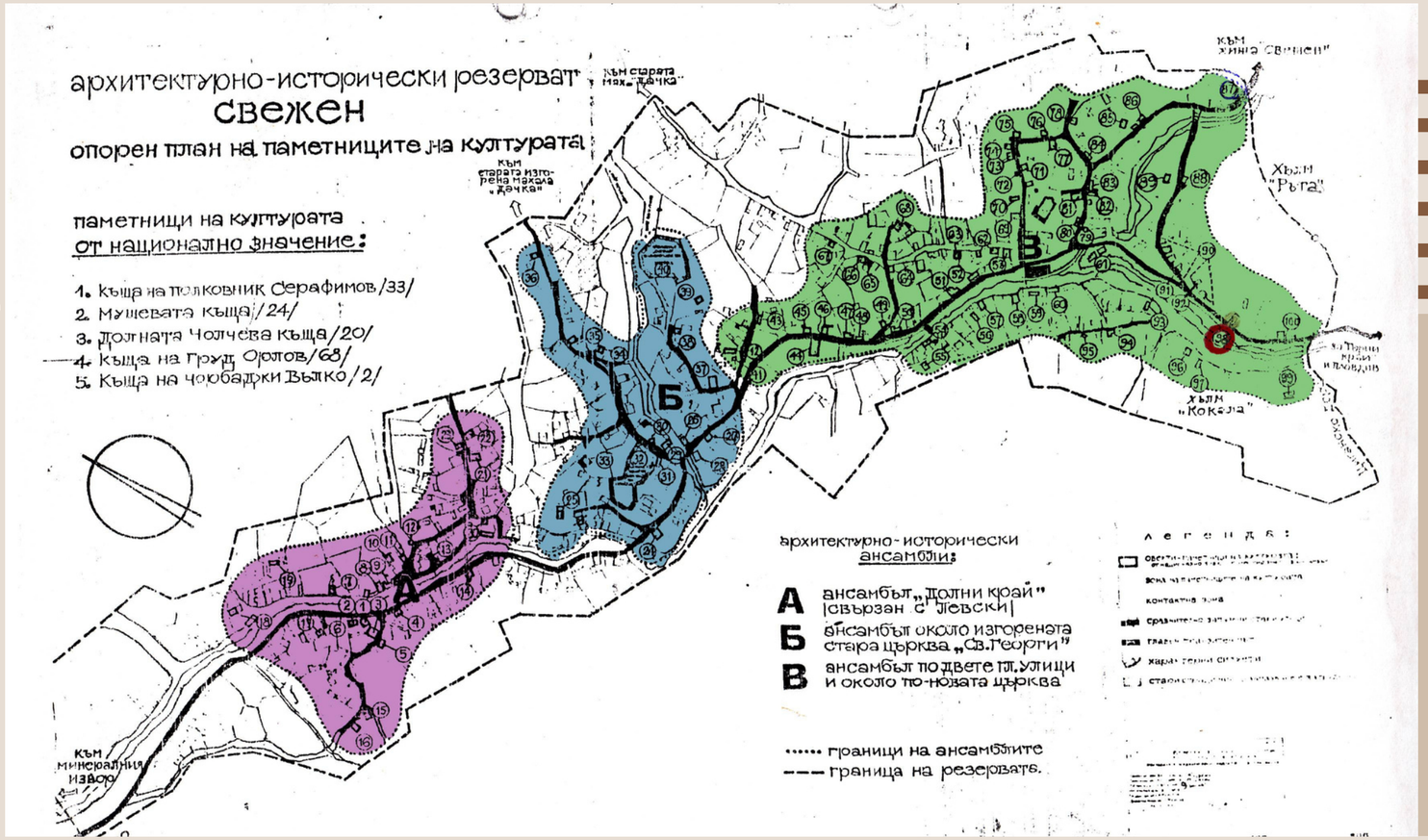

Свежен

Свежен

Общото състояние на сградите е лошо. Повечето обекти са неподдържани, с износени конструктивни материали, напукани мазилки, видима зидария, отлепвания, отчупвания и деформации по фасадите. Някои от сградите са разрушени, липсват частично етажи, покриви, външни стени или цели обеми.

Къща на полковник Серафимов

сега музей

Къща на чорбаджи Вълко

продава се

Къща на Груд Орлов

аварийно състояние

Обекти със статут “национално значение”

Свежен

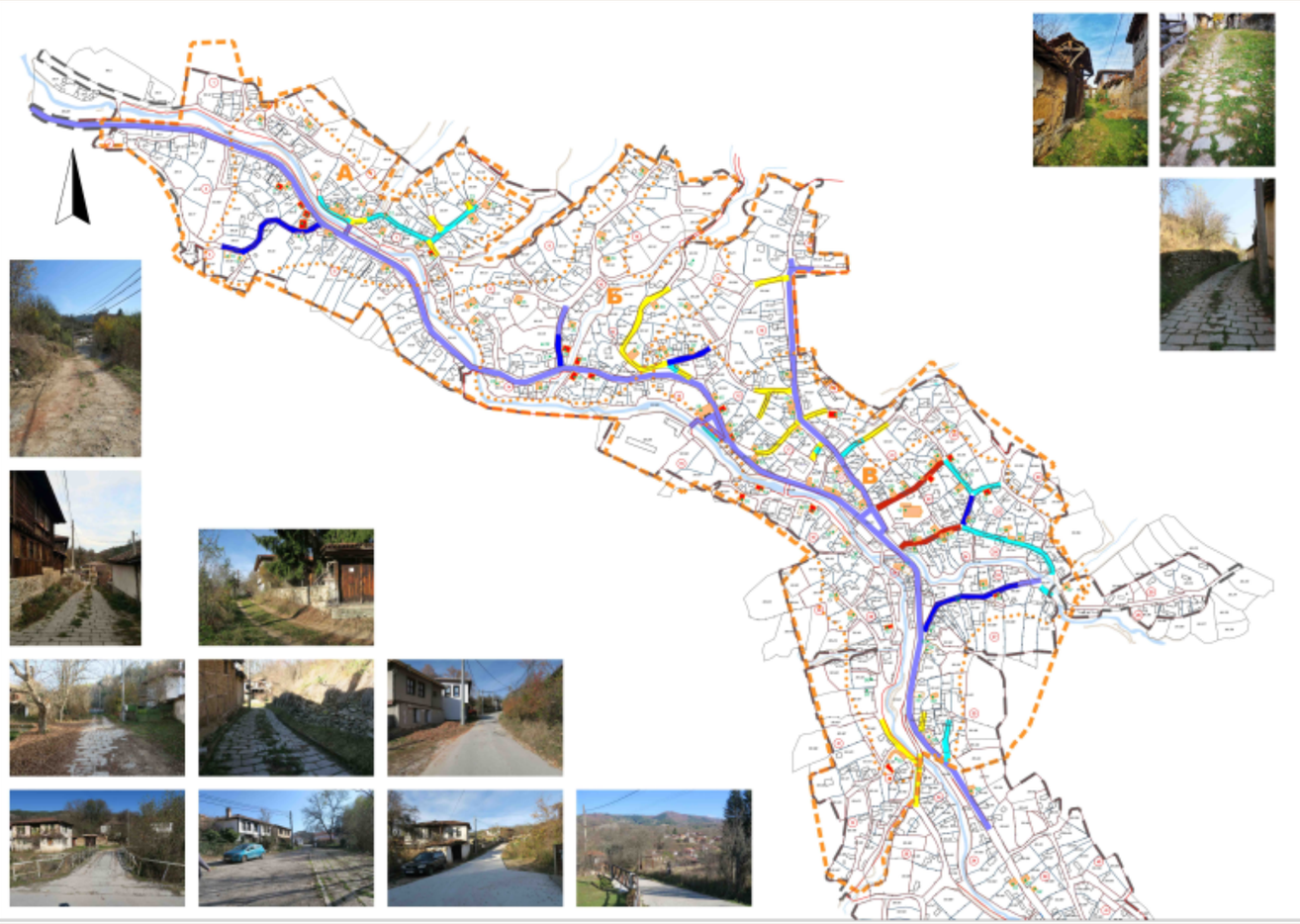

Схема на настилките

Резултатите от териториалното проучване са отразени в следните графични материали:

- Опорен план с нанесени граници на резервата и ансамблите според наличната информация, погледни посоки и номерация на приложената фотодокументация, данни от оценката на състоянието на НКЦ;
- Схема на видовете настилки;
- Аналитична схема с отразено актуално състояние на обектите със статут на НКЦ;
- ·Схема „Локална природна и културно-историческа урбанистична система и потенциали за определяне на локални културни ландшафти и маршрути и за развитие на локална туристическа инфраструктура“, изработена върху едромащабни топографски карти (ЕТК);
- Схема „Регионална природна и културно-историческа урбанистична система. Потенциали за определяне на регионални културни ландшафти и маршрути и за развитие на регионална туристическа инфраструктура“.

Констатации Свежен

- Около **50%** от обектите със статут на НКЦ са в лошо или аварийно техническо състояние
- Около **10%** са необратимо унищожени и малка част от тях могат да бъдат възстановени по автентични данни
- Около **25%** са в добро техническо състояние, но са констатирани намеси, нарушаващи автентичността
- Само **15%** са в добро техническо състояние със запазена автентичност

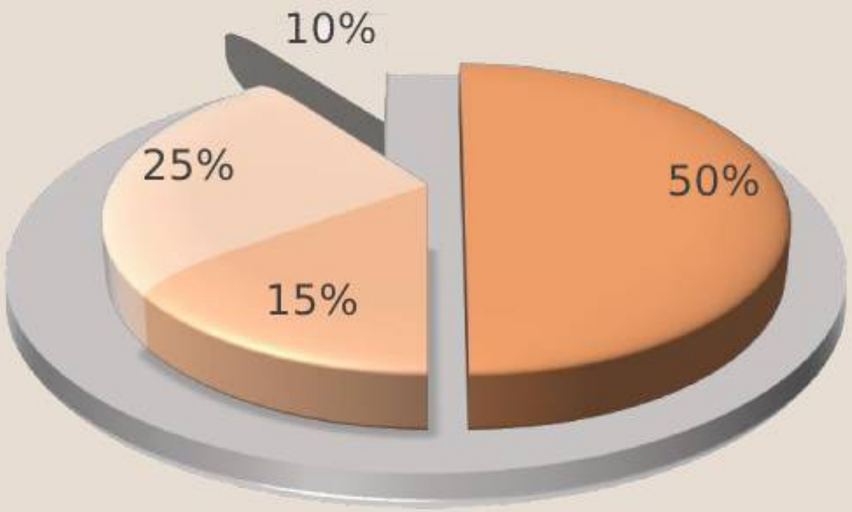

гр. Баня

Баня

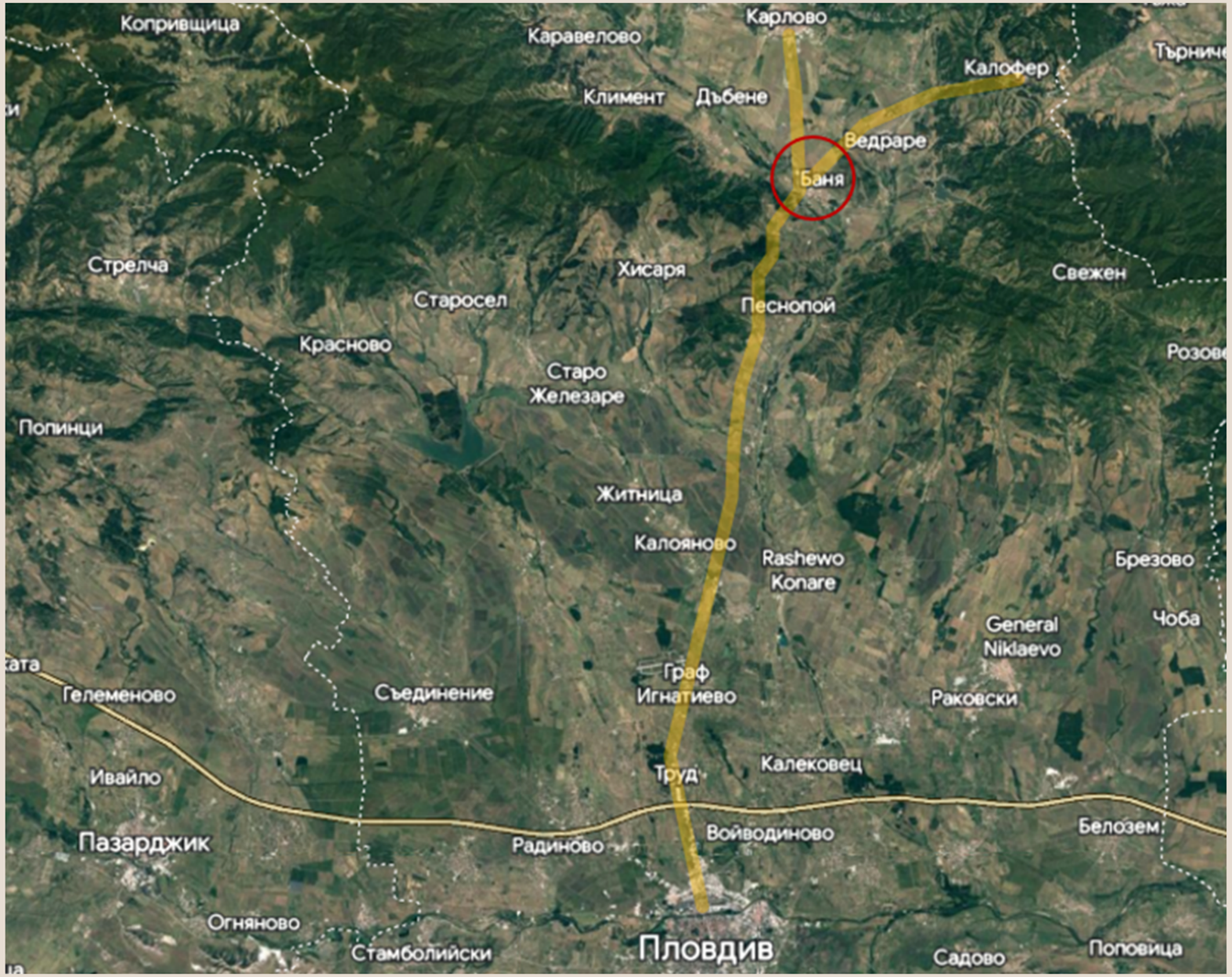

Местоположение

поглед над р. Стряма.
Вдясно е гр. Баня, вляво е фабриката на Иван Багаров

- Градът (до 2002 г. село) е разположен на главното Карловско шосе, свързващ Пловдив и Карлово, непосредствено до р. Стряма.
- Първите историческите свидетелства са от новокаменната епоха (VI хилядолетие пр. Хр.).
- Мястото е населявано и посещавано още от древността пради своето благоприятно разположение и наличие на множество минерални извори.
- Градът притежава архитектурни шедьоври, дело на емблематични български архитекти от първата половина на 20-и век.

Баня

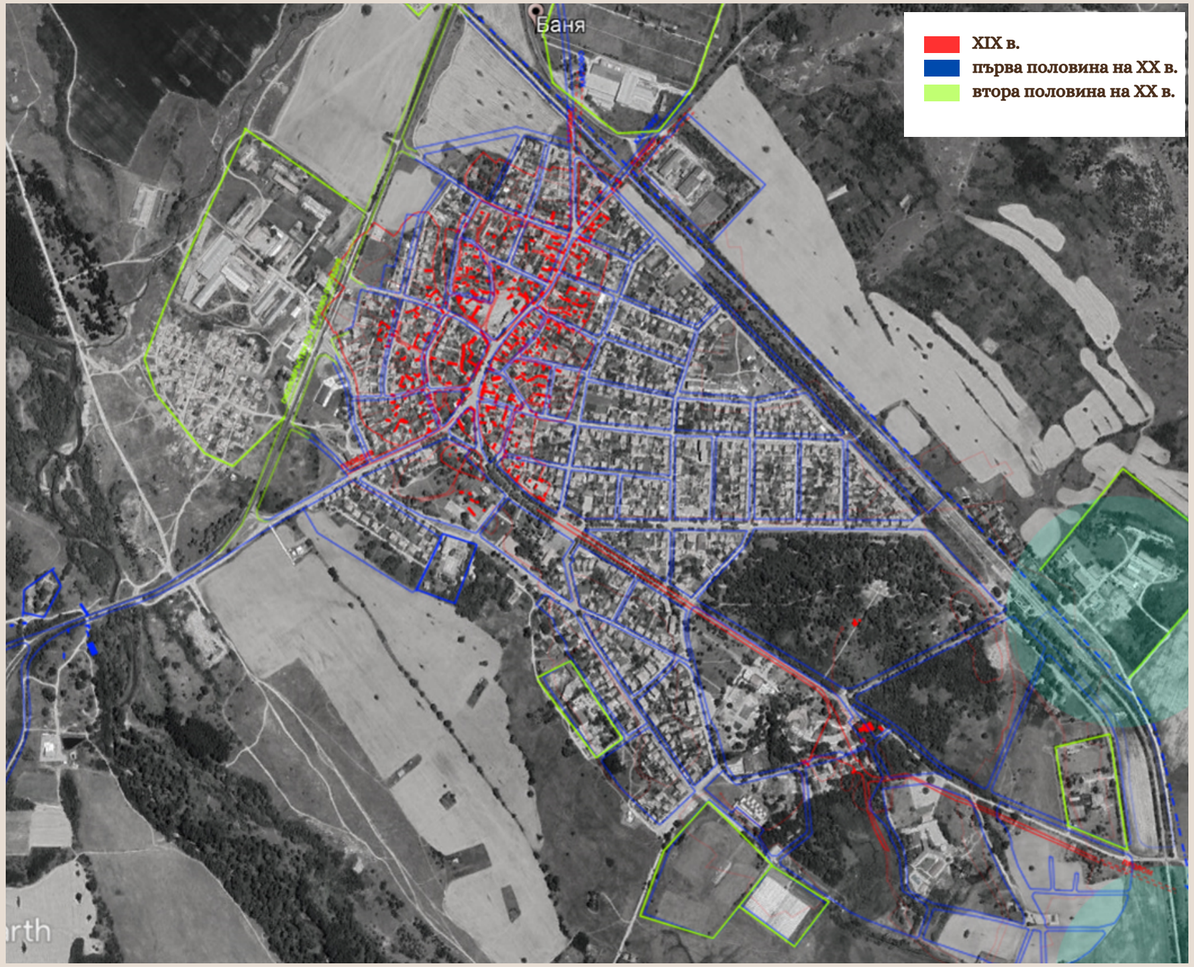

представители на застрояването от края на XIX и началото на XX в.

Историческото ядро на Баня, разположено в северозападния край на днешния град, е със запазена архитектура от края на XIX в. и първите години на XX в.

В началото на XX в. селото се развива като курорт.

По инициатива на местната фамилия Багарови и с личната ангажираност на царското семейство в Баня се извършват множество благоустройствени дейности. Курортът се застроява на югоизток към минералните извори, където се изграждат банските сгради, хотел, парк и казино, свързани с новата железопътна гара.

Главният път към Карлово - ул. Карловска, както и пътят към минералната баня са павират.

Историческо развитие

Кирпичена къща с хамбар, края на XIX в.

Къща на Матей Ненков,
отписана през 1987 г.

Цънаров хан, построен около 1960 г.

Централна минерална баня с хотел

“Нашата къща”, арх. Иван Васильов, 1929 г.

Читалище “Кирил и Методий”

Царската жп гара

Баня

НКЦ до 1987 г.

НКЦ към 2023 г.

Етапи на декларираме и отписване на обектите НКЦ

- I. Със списък от 1973 г. църквата “Св. Св. Константин и Елена” е декларирана като художествена недвижима културна ценност.
- II. През 1981 г. НИПК (сега НИНКН) извършва проучване на с. Баня. С писмо №2396/15.07.1982 г. са декларирани 36 паметника на културата от края на XIX в.
- II. С писмо № 344/26.01.1987 г. от списъка са отписани 28 обекта, включително шест обекта, разрушени към 1984 г.
- III. През 2005 г. от списъка на НКЦ е свален още един обект.
- Към днешна дата архитектурно-строителните недвижими културни ценности на територията на града са 8.

Опорни планове

1.

2.

3.

4.

Сравнителни снимки на недвижимите културни ценности в гр. Баня към 1987 г. и 2022 г.

1. “Вила с парк на Цар Борис III” - източник Държавен архив
   “Вила с парк на Цар Борис III” - снимка НИНКН, 2022 г.
2. Църква „Св. Св. Константин и Елена“-архивна снимка източник Любомир Юруков
   Църква „Св. Св. Константин и Елена“ - снимка НИНКН, 2022 г.
3. Къща на Никола Баряков “Цънцаров хан”, НКЦ декларирана под № 4
4. Туристическа спалня „Къща на наследниците на Христо Димитров Бараков“, НКЦ декларирана под № 5
5. Къща на Марко Петров Колев, , НКЦ декларирана под № 3

Констатации гр. Баня

От **8** архитектурно-строителни НКЦ

- **1** (една) (12,5%) е необратимо унищожена;
- **3** (три) (37,5%) са в аварийно техническо състояние;
- **1** (една) (12,5%) е в задоволително към лошо общо техническо състояние, но възстановяването на НКЦ е възможно;
- **3** (три) (37,5%) са в добро техническо състояние, но с нарушена материална и образна автентичност.

Някои от обектите, отписани със списъка от 1987 г. са съхранени и сградите се обитават и поддържат от собствениците.

Идентифицирани са нови обекти с архитектурни качества, представители на застрояването от края на XIX и първата половина на XX в., както и най-старите селищно образуващи оси, павирани в началото на миналия век.

1
2
3
4
5
6
7
8
ул. "Стрямска"
ул. "Стрямска"
ул. "Стрямска"
ул. "Ивановска"
ул. "Ивановска"
ул. "Иванов

гр. Пловдив

Пловдив

Направена е оценка на състоянието на недвижимото културно наследство и са идентифицирани и документирани нови обекти, които допринасят за запазването на историческата памет на града, културният му облик и пространствената му идентичност.

Отчитайки актуалните градски процеси и съобразявайки се с принципите за устойчиво развитие, водещ за нас е стремежът да защитим обществения интерес в дългосрочен план, като изградим цялостна и пълноценна картина на всички обекти и явления, които определят лика на Пловдив.

Местоположение

Пловдив

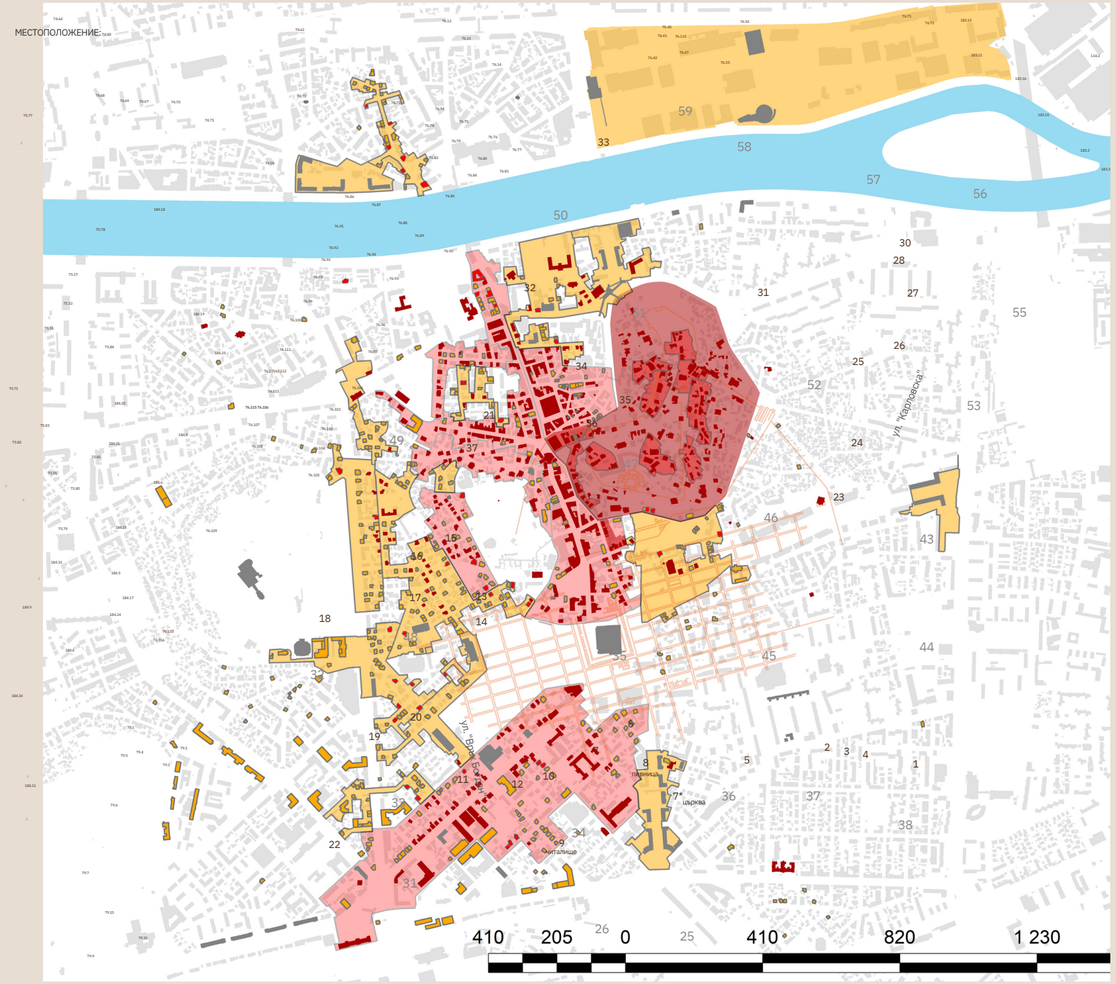

Опорен план към 2000 г. с нови предложени кварали и обекти

Свидетелства за първите урбанистични и архитектурни структури на територията на град Пловдив са датирани към периода на неолита (6-о хилядолетие пр. Хр.).

По-късно градът се превръща в център на Северна Тракия и административен център на римската провинция Тракия. През 30-те години на I век апостол Павел ръкополага първия епископ на града, с което се създава древната Пловдивска епархия и градът се превръща в център на християнството в района.

През следващите години на Ранното и Зрялото Средновековие той е важен град, включван в различни исторически периоди в Българската държава, Източната римска империя и латинското Филипополско херцогство.

С нашествието на османците в града е установен административният център на Филипополския санджак, а след Освобождението на автономната област Източна Румелия.

Градът е свързан с важни исторически личности и събития в национален и световен мащаб и представлява културен, религиозен и исторически център.

Пловдив

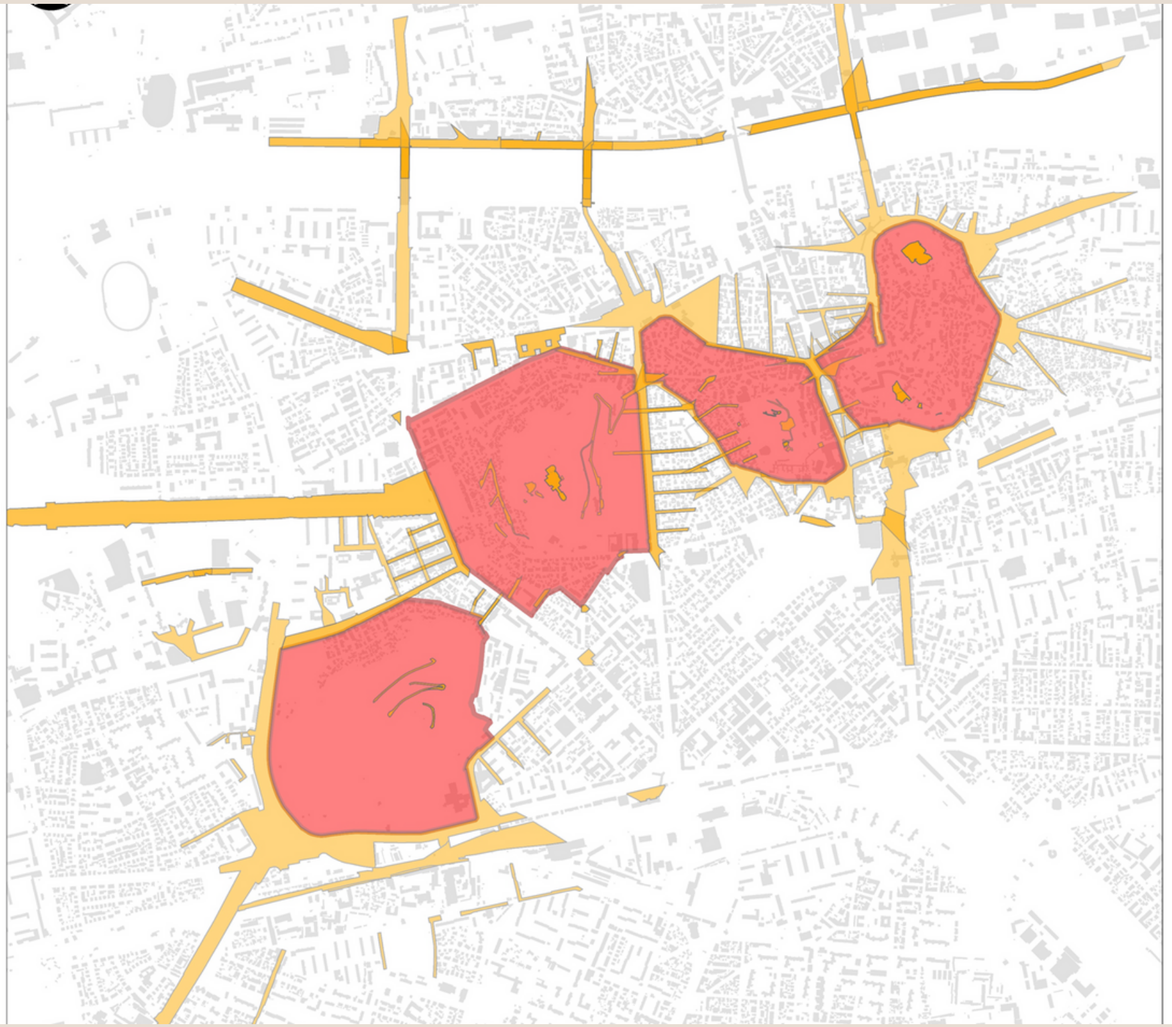

Схема Визуални връзки

Културното наследство в града обхваща цялата палитра от обекти, класифицирани според своята периодизация. Основно проучените обекти са антични, средновековни, възрожденски и от ново време. В широкия исторически център на град Пловдив е констатирано наличие на много единични и групови обекти от най-ново време, които притежават качества на културна ценност.

Ценралната част на гр. Пловдив е в обхвата на “Историческа зона “Филипопол–Тримонциум–Пловдив”, обявена с протокол № 5 от 22.05.2000 г. на Националния съвет за опазване на паметниците на културата като паметник на урбанизма и културния пейзаж, в чиято зона попада и архитектурно-историческият резерват “Старинен Пловдив”, обявен с ПМС №143 от 02.05.1956 г. и включен в “Списъка на археологическите резервати в Приложение към чл. 50, ал. 3 от ЗКН като “Античен град Филипопол и Старинен Пловдив”.

Пловдив

Идентифицирани, документирани и картографирани са **608 индивидуални обекта** с прилежащата им микросреда и макросреда. Големият брой на идентифицирани индивидуални обекти е свидетелство за спешната необходимост от действия за изготвяне на индивидуални граници и режими за обектите и цялостно актуализиране на границите и режимите на ГНКЦ „Филипопол - Тримонциум - Пловдив“.

На следващ етап е необходимо да бъде направен мониторинг на актуалното състояние на обектите със статут на единична недвижима културна ценност и да се актуализират границите и режимите на ГНКЦ „Филипопол - Тримонциум - Пловдив“.

Необходимо е новоидентифицираните обекти и тези със статут, но без режими за опазване, да получат устройствена рамка, съобразена с историческия контекст.

Актуализацията на границите и режимите на ГНКЦ „Филипопол - Тримонциум - Пловдив“ с неговите граници и режими на опазване би позволила да се установят общи устройствени изисквания за индивидуалните обекти, за тяхната микросреда, за ансамбловите структури и непосредствено близките им територии, за археологическите структури, обектите на градинското и парково изкуство, визуалните връзки, характерните настилки, елементите на средата и обектите на монументалното изкуство.

Пловдив

Скорците -

село с един жител

Скорците

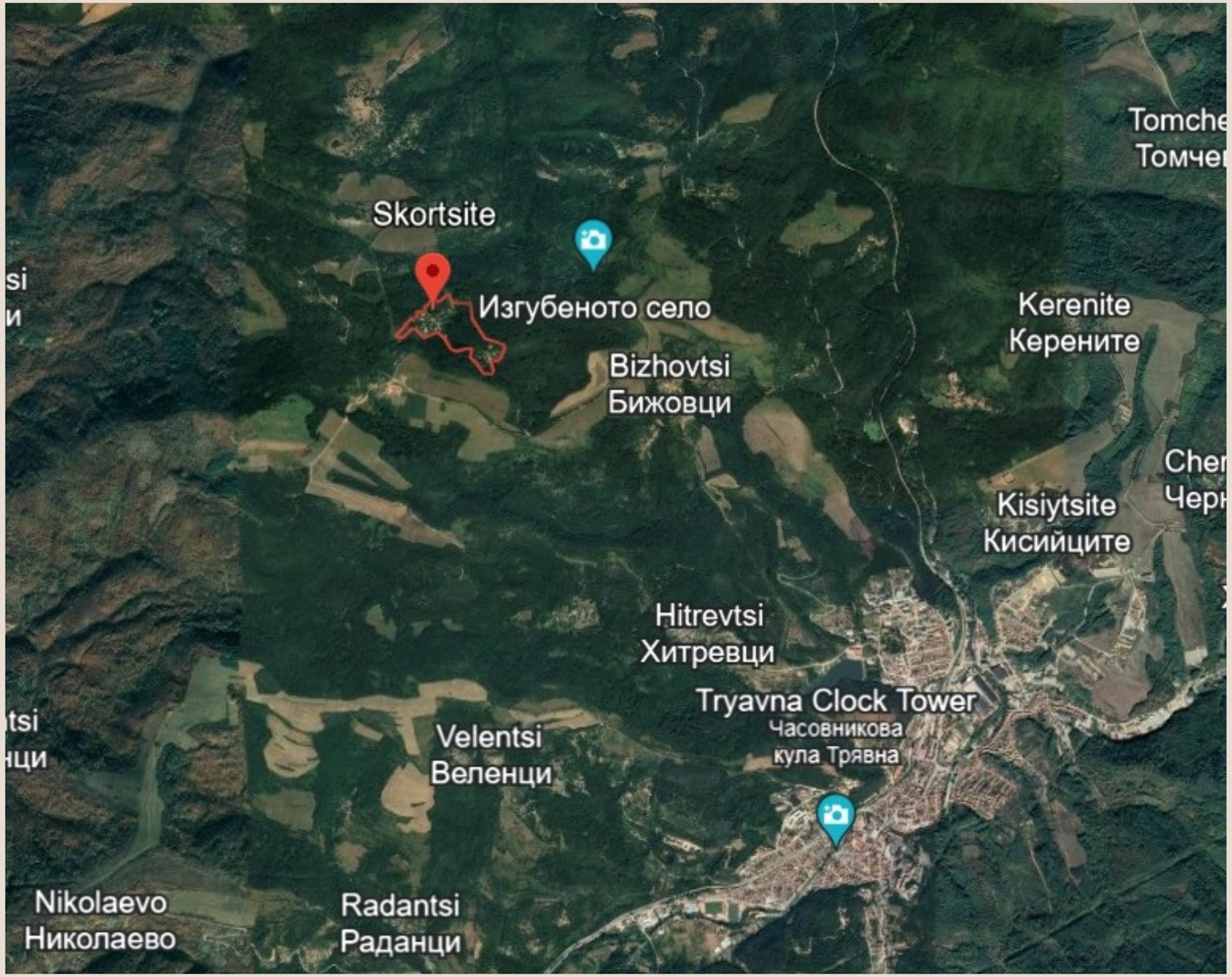

Местоположение

с. Скорците, с местност Кръстѝнеците

Село Скорците е разположено в тревненския дял на Стара планина, върху северен склон на 590 м надморска височина. От 1932 г. към него преминава и колиби Кръстѝнеците.

Община Трявна граничи с общините Габрово, Дряново, Велико Търново, Казанлък и Мъглиж. Най-високата точка е връх „Бедек” с надморска височина 1488 м, а най-ниската – 370 м в землището на с. Стайновци на север от Трявна. Разположено е на 7 км от гр. Трявна. На изток, на около 25 км, се намира с. Вонеща вода със своите минерални бани и излаз на Прохода на Републиката, а на запад, на около 30 км, е областният град Габрово.

Скорците

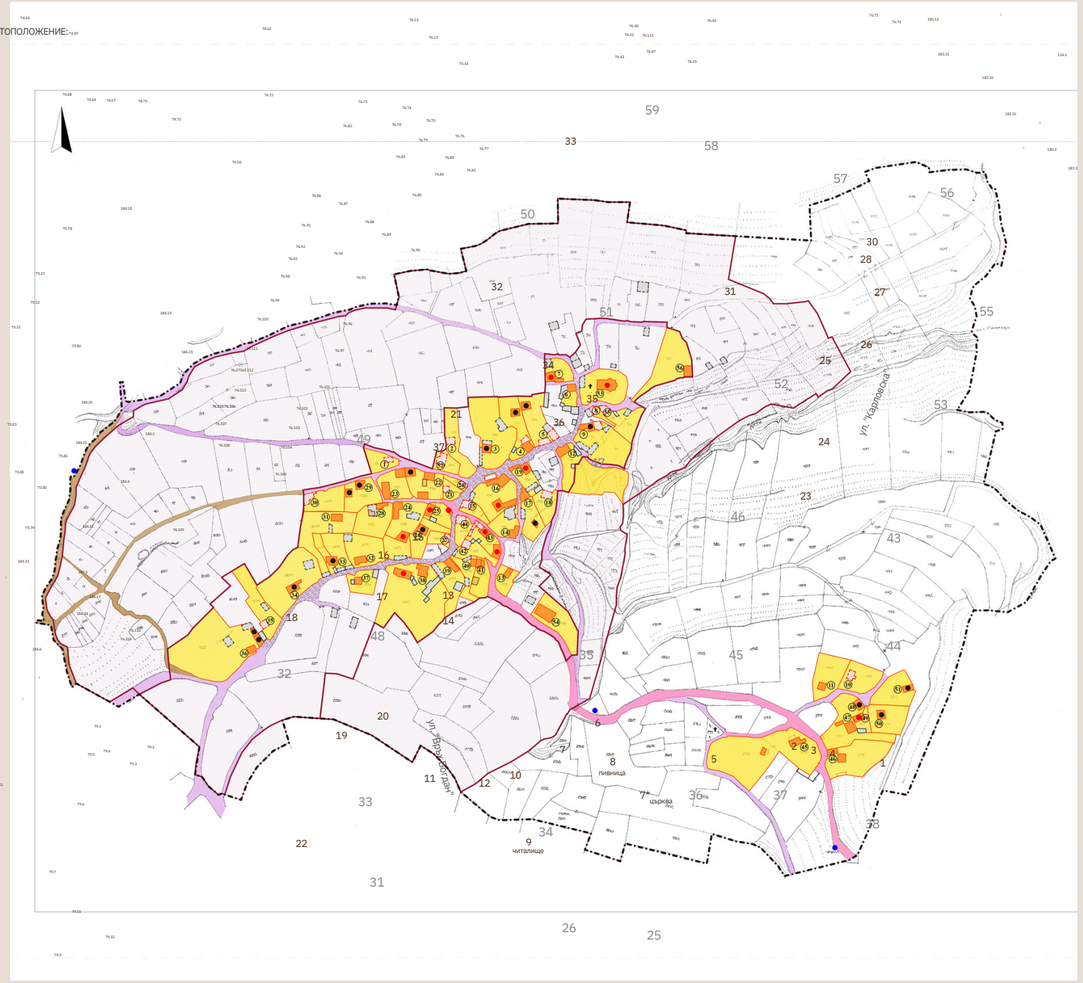

Опорен план на декларирани обекти с писмо № 343/ 26.01.1987 г. на НИПК (сега НИНКН)

В с. Скорците се наблюдава почти пълно обезлюдяване през последните 50 години, новото строителство е минимално. Това е помогнало да се запази възрожденският характер на територията.

Въпреки че е занемарено, селото притежава висока материална и образна автентичност както по отношение на отделните архитектурни обекти, така и по отношение на улично-кварталната и имотната структура, организацията и оформянето на дворовете, единния мащаб. Съхранени са средата с антропологично овладяване, комуникационните, пространствените и смисловите връзки с околните селища, но и естествената природна среда, обвързана с маршрутите Боженци и Трявна.

Екипът идентифицира още 6 обекта с качества на единични недвижими културни ценности: 3 сгради и 3 чешми.

Скорците

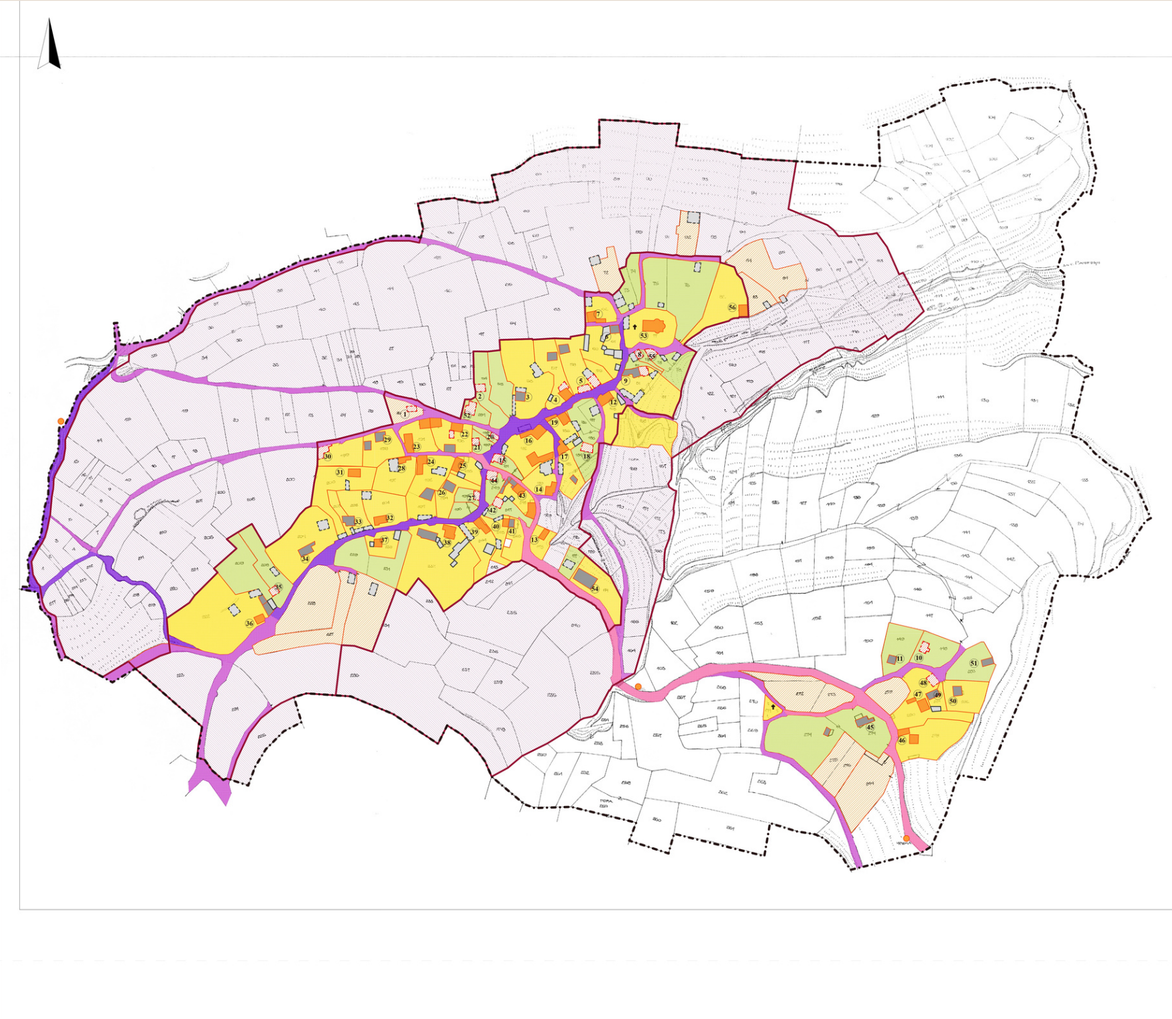

Към момента на обследването улично-кварталната и имотната структура са сравнително запазени спрямо кадастралния и регулационен план от 1932 г. и документацията от следващите проучвания. Запазени са пътищата, водещи към селото, както и мрежата от пътеки към чешмите, нивите и пасищата.

Подходите и пътищата към и от селото функционират като туристически маршрути. Основните сред тях са настлани с калдъръм и също са в задоволително състояние. Някои от сградите, притежаващи белези на ЕНКЦ – къщи и стопански постройки, са в задоволително състояние поради запазената си конструкция и системно поддържане, други са в добро състояние, защото се използват и ремонтите, реставрацията и адаптацията са изпълнени качествено. Независимо от задоволителното състояние на някои от жилищните сгради, голяма част от техните стопански сгради са в лошо състояние поради липса на стопанска дейност. В руинно състояние са някои от необитаемите с години жилищни сгради и неизползвани стопански постройки - плевници най-вече в периферната част.

Актуално състояние

Скорците

В с. Скорците и м. Кръстинеците са декларирани **56 единични НКЦ**.

При огледите констатирахме силно увреждане на много голяма част от обектите. **20 НКЦ** не съществуват.

Само **11 обекта** са в добро състояние.

Голям брой дворове са в незадоволително състояние – има разрушения по сгради и оградни зидове, порти, гъста саморасла растителност, замърсяване със строителни и битови отпадъци.

31 от сградите, които съставляват дворищните комплекси на НКЦ, не съществуват. Въпреки че те не са били с индивидуален статут на НКЦ, тяхната роля за съхраняване на непосредествената устройствена среда на обектите е била съществена. При декларирането на НКЦ не са изследвани целите дворищни комплекси заедно с допълващото застрояване, оградите и портите, вертикалната планировка на дворовете, насажденията и пр., поради което не може със сигурност да се каже кои имоти са били с висока степен на съхраненост към годината на декларираме. Пропусната е възможността да се защитят целите комплекси, което би допринесло във висока степен за съхраняване на по-цялостен облик на селището.

Църква “Свети Димитър”

Констатации с. Скорците

- **35%** от недвижимите културни ценности са унищожени (20 от 56 обекта)
- **25%** (14 обекта) са в аварийно състояние
- **20%** (11 обекта) са в лошо състояние, включително храмът на селото „Св. Димитър“ с категория „национално значение“
- **20%** (11 обекта) са в добро състояние

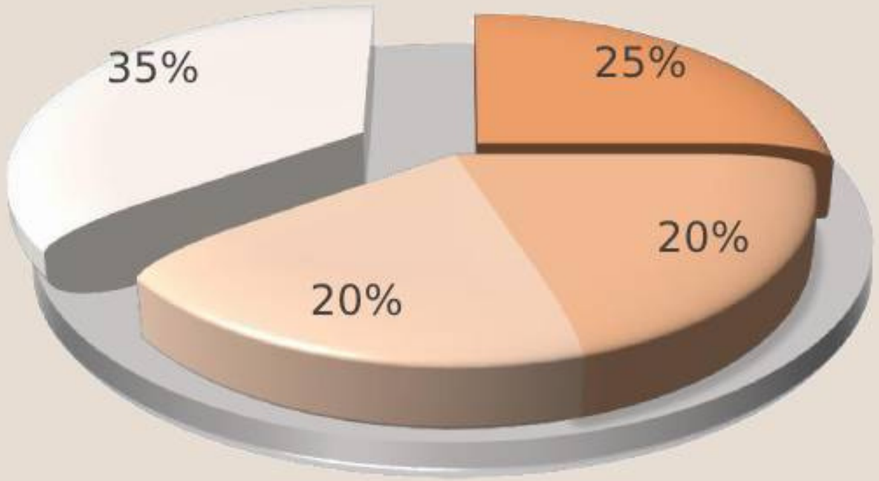

НАЦИОНАЛЕН ИНСТИТУТ ЗА НЕДВИЖИМО КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО

гр. Несебър

Несебър

Местоположение

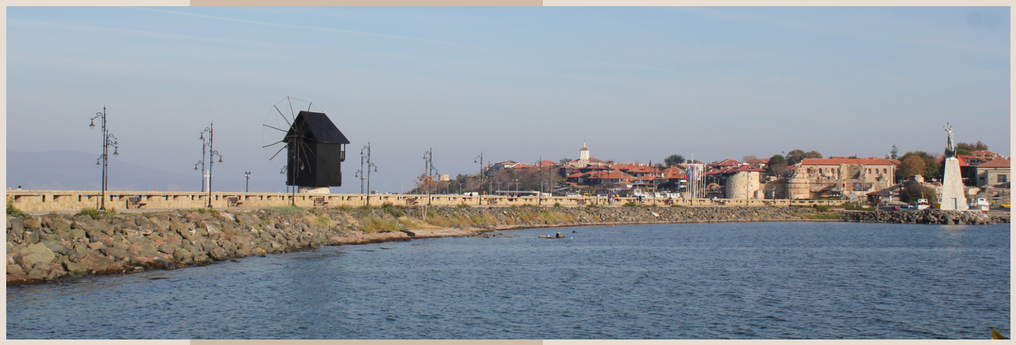

поглед към стария град

Старият град Несебър е разположен на малък полуостров с дължина 850 м и ширина 350 м, свързан със сушата чрез тесен провлак.

Притежава статут на групова недвижима културна ценност „Археологически резерват и историческо селище – архитектурно-строителна и урбанистична недвижима културна ценност – „Старинен град Несебър“ .

Несебър

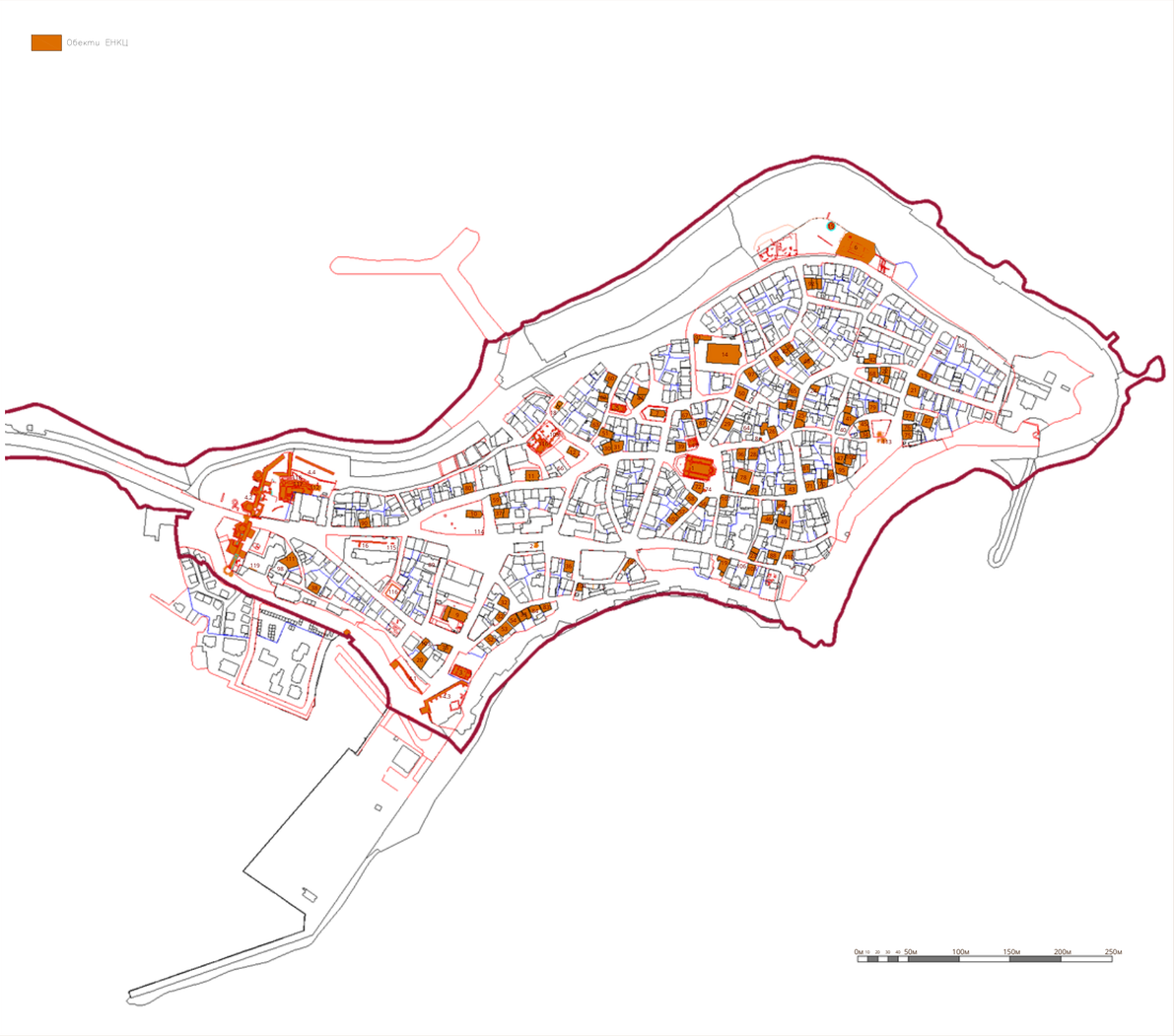

Опорен план

Несебър е един от най-древните градове в Европа, възникнал преди повече от 3200 години.

Античната Месамбрия, наричана в ранното средновековие Месемврия, а по-късно и Несебър, е заселен още в края на бронзовата епоха.

Несебър е обявен за архитектурен и археологически резерват през 1956 г.

През 1983 г., на VII-та сесия на Комитета за Световно наследство във Флоренция, „Старият град Несебър“ е включен в Списъка на световното културно и природно наследство на ЮНЕСКО.

Несебър

НКЦ на територията на Несебър

Типологизация на обектите в „Стария град Несебър“

- Археологически НКЦ: укрепителна система и археологически структури – от най-древния Тракийски период, Късната античност и Средновековието до последните укрепвания на крепостните стени по време на Османското владичество
- Църкви: ранно-християнски базилики, средновековни църкви, възрожденски (и следосвобожденски) църкви, от V в. до края на XIX в.
- Образци на народната архитектура – възрожденски структури: квартали с неправилни форми, съставени от двуетажни несебърски къщи с дворове и от тесни, криволичещи улици със специфичен облик – каменен градеж на приземията и надвесени над тях етажи с дървена обшивка
- Сгради от периода след Освобождението и от най-новото време – предимно с обществени функции; някои от тях са стилово обвързани с народната архитектура, а други – с модернизма и постмодернизма в България, но всички те са все още недостатъчно проучени и оценени.

6

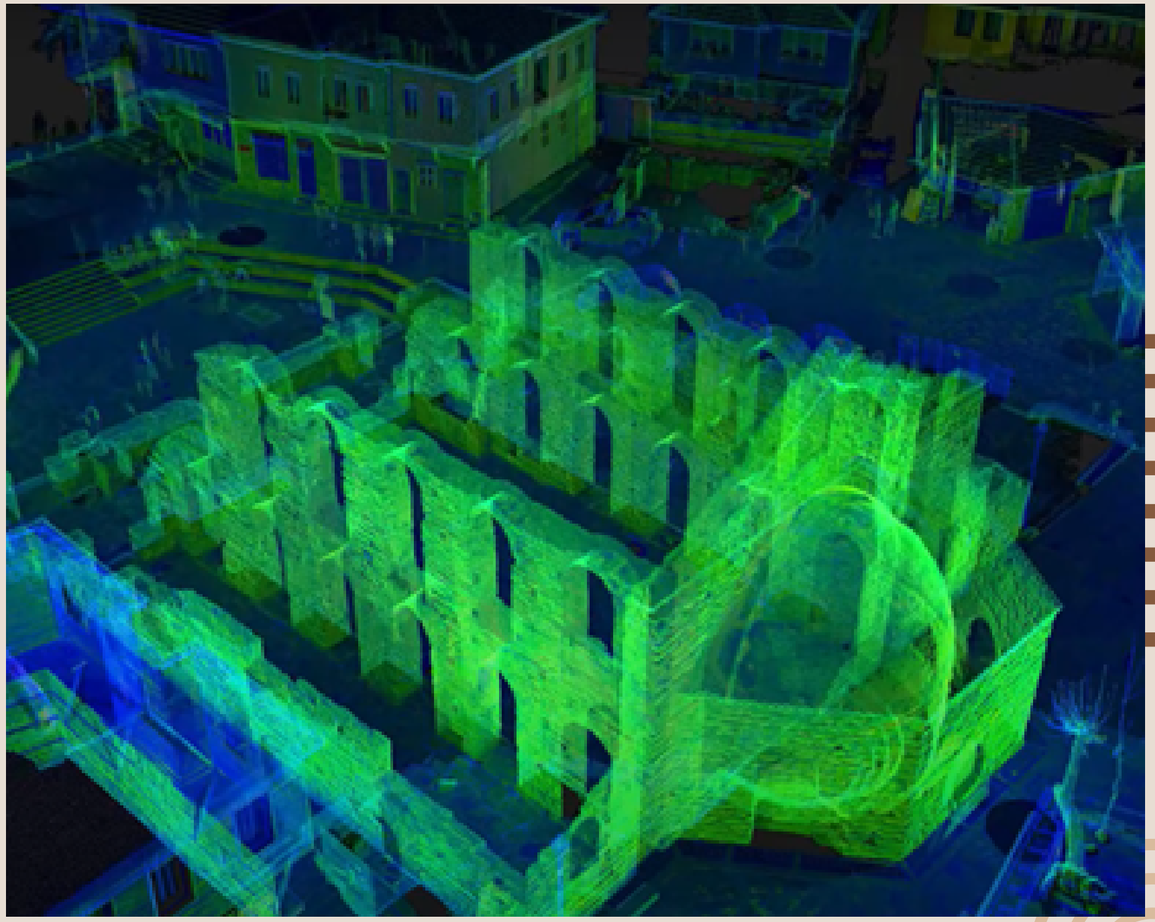

Констатации гр. Несебър

Техническо състояние на НКЦ - образци на народната архитектура:

Техническо състояние:
добро- 48%; задоволително - 30%; лошо - 8%; новопостроени - 14%

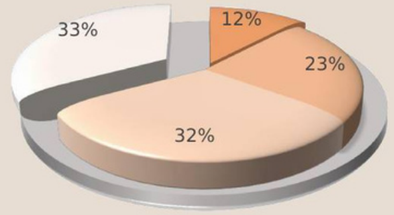

Материална автентичност:
висока - 33%; средна- 32%; ниска - 23%; липсва - 12%

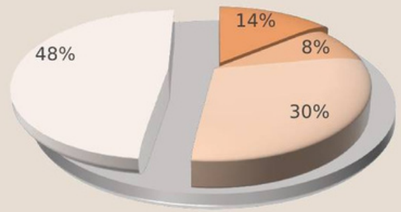

Образна автентичност:
висока - 37%; средна - 36%; ниска - 15%; липсва - 12%

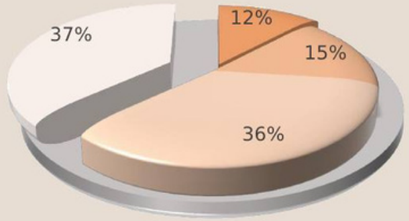

Функционална автентичност:
висока - 35%; средна - 32%; ниска - 21%; липсва - 12%

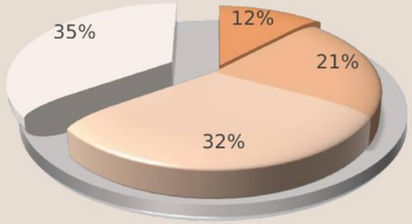

НАЦИОНАЛЕН ИНСТИТУТ ЗА НЕДВИЖИМО КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО

Териториалната програма поставя началото на обществен разговор за националната ни идентичност и културна принадлежност.
За значението на недвижимото културно наследство за развитието на един град или село.
За влиянието на градската среда върху хората и обществото.
За сблъсъка между опазването недвижимото културно наследство и съвременните градски процеси.
За това как недвижимото културно наследство може да се развива като икономически ресурс
с висока добавена стойност.
И за това какво наследство ще оставим.